

Naučení krále Amenemheta I. jeho synovi Senusretovi (Pražská hieratická literární ostraka II)

Břetislav Vachala

Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1

Do redakce doručeno 6. prosince 2012; k publikaci přijato 11. ledna 2013

Ad diem natalem septuagesimum viro clarissimo ingeniario Michaeli Balik datum

THE INSTRUCTION OF KING AMENEMHET I FOR HIS SON SENWOSRET (PRAGUE HIERATIC LITERARY OSTRACA II)

ABSTRACT *The Instruction of King Amenemhet I for His Son Senwosret*, a highly unusual text, was written probably not too long after the assassination of Amenemhet I (c. 1962 BCE), founder of the twelfth dynasty. The composition represents above all a piece of political propaganda supporting the throne in favour of Senwosret as the only legitimate successor to his assassinated father. The parts of the Instruction, the author of which remains unknown, currently survive in six papyri, three writing boards and 232 ostraca. Numerous copies are of New Kingdom date and have been found in Deir el-Medina, written as exercises by the pupils in the local school. The chief source of the text is Papyrus Millingen (Dynasty 18), the ending of the Instruction occurs on Papyrus Sallier II (reign of Sety II). A new Czech translation of the Instruction is presented in the article. Three Ramesside hieratic ostraca (P 3835: Figs. 1,2; P 3818: Figs. 5,6; P 3806: Figs. 7,8) and a writing board (P 7228: Figs. 3,4) with parts of this composition are deposited in the National Museum – Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures in Prague. All the four sources (from Deir el-Medina) are illustrated with photographs, and hieroglyphic transcriptions and translations are added as well.

KEY WORDS Ancient Egyptian literature; The Instruction of King Amenemhet I for His Son Senwosret; Dynasty 12; hieratic ostraca

ABSTRAKT *Naučení krále Amenemheta I. jeho synovi Senusretovi* je velice neobvyklé literární dílo, které bylo pravděpodobně sepsáno brzy po zavraždění zakladatele 12. dynastie Amenemheta I. (cca 1962 př. n. l.). Jde především o politický propagační spis mající podpořit Senusreta jako jediného zákonného nástupce jeho zavražděného otce. Části naučení, jehož autor zůstává neznámý, se zachovaly na šesti papyrech, třech tabulkách a 232 ostrakách. Mnohé z těchto opisů pocházejí z Nové říše a byly nalezeny v Dér el-Medíně, kde je jako školní cvičení napsali žáci místní písařské školy. Základním textovým pramenem zůstává Millingenův papyrus z 18. dynastie, přičemž konec Amenemhetova naučení se dochoval na papyru Sallier II (z doby vlády Setchiho II.). Článek obsahuje nový český překlad celého naučení. V Národním muzeu – Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur v Praze se nacházejí tři ramessovská hieratická ostraka (P 3835: obr. 1,2; P 3818: obr. 5,6; P 3806: obr. 7,8) a jedna tabulka (P 7228: obr. 3,4) obsahující části tohoto naučení. Všechny čtyři prameny pocházejí z Dér el-Medíny a jsou zde dokumentovány fotograficky a rovněž jsou připojeny jejich hieroglyfické přepisy a překlady.

KLÍČOVÁ SLOVA staroegyptská literatura; Naučení krále Amenemheta I. jeho synovi Senusretovi; 12. dynastie; hieratická ostraka

Naučení krále Amenemheta I. jeho synovi Senusretovi představuje důmyslný politický propagační spis mající podpořit nárok Amenemhetova syna Senusreta na egyptský trůn (Posener 1956, 61–86, 141–144; Thériault 1993, 151–160). Kolem roku 1962 př. n. l. totiž nastala neočekávaná situace, když byl

při palácovém spiknutí zavražděn zakladatel 12. dynastie Sethepibre Amenemhet (I.) a nástupnictví jeho syna bylo třeba jednoznačně veřejně potvrdit. To však mohla učinit pouze nejvyšší autorita – panovník, bůh žijící na zemi. A tak se zavražděný Amenemhet (podobně jako duch Hamletova otce)

Obr. 1. Anonym, „Hieratické ostrakon s částí Amenemhetova naučení“, 20. dynastie (cca 1188–1078 př. n. l.), vápenec, 18,1x16,7 cm, Dér el-Medína, uloženo: Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur v Praze (inv. č. P 3835). (Foto: Národní muzeum.)

Fig. 1. Hieratic ostracon with a part of *The Instruction of Amenemhet*, Dynasty 20 (c. 1188–1078 BCE), limestone, dimensions: 18,1x16,7 cm, from Deir el_Medina. The National Museum – Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures in Prague (P 3835). (Photo: The National Museum.)

Obr. 2. Hieroglyfický přepis pražského ostraka P 3835. (Přepis: Břetislav Vachala.)

Fig. 2. Hieroglyphic transcription of the Prague ostracon P 3835. (Transcription: Břetislav Vachala.)

vrací na tento svět, promlouvá ke svému synovi a sděluje mu okolnosti své násilné smrti. Jako svého božího syna ho zároveň varuje před lidmi z bezprostředního okolí a nabádá ho k ostražitosti. V textu, který má podobu oblíbeného literárního žánru didaktického naučení a zahrnuje i prvky životopisu, nářku, závěti (Foster 1981, 46–47) a apologie, zaznívá nejen sebechvála zavražděného panovníka, ale také jeho neobvyklá sebekritika, když si vyčítá to, co zanedbal a opominul, zvláště v souvislosti se zajištěním nástupnictví svého syna. Závěr naučení je kromě samotnému následníku právě tak určen bez rozdílu všem lidem, kteří by měli respektovat jasně proklamované Senusretovo právo na trůn a prokazovat mu úctu. Nový panovník, který se bude opírat o „moudrost a znalce“, jim naopak zajistí život ve „šťastné době.“

Autor naučení, které bylo sepsáno pravděpodobně brzy po Amenemhetově smrti, zůstává neznámý, přestože pozdější ramessovska tradice (papyrus Chester Beatty IV) připisuje autorství věhlasnému mudrci Chetimu, jehož jediné vyobrazení společně s dalšími uznávanými mudrci se dochovalo na vápencovém reliéfu z 19. dynastie ze Sakkáry (Wildung 1984, 14). Jména autorů staroegyptských naučení byla totiž spíše fiktivní a měla dílům dodat vážnosti a starobylosti (Helck 1991, 168, pozn. 20).

Text Amenemhetova naučení je znám především z Millingenova papyru, jenž pochází až z 18. dynastie (16.–15. století př. n. l.). Vlastní papyrus se bohužel ztratil, nicméně byl ještě předtím publikován (Griffith 1896, 35–50) a později se dokonce podařilo znovu objevit původní kopii textu, kterou pořídil v roce 1843 Amédée Peyron (Lopez 1963, tabule 4,6,8). Nedochovaný konec textu Amenemhetova naučení na Millingenově papyru bylo možné doplnit z dalších pramenů, zvláště z papyru Sallier II (z doby vlády Setchiho II., okolo 1200 př. n. l.).

Pro svůj obsah a vypracovanou literární formu se naučení stalo po následující staletí oblíbeným textem, běžně memorovaným a opisovaným v písařských školách. Svědčí o tom dochované neúplné opisy pocházející z 18.–20. dynastie (cca 1543–1080 př. n. l.), které se našly především ve vesnici královských řemeslníků v Dér el-Medíně. Jejich počet je 6 papyrů a 220 ostrak a tabulek (Mathieu 2003, 134). Poslední součet všech známých pramenů potom činí 6 papyrů, 3 tabulky a 232 ostrak (Adrom 2006, IX–XVII). Nejmladší ze známých pramenů (papyrus Berlín 23045) je třeba datovat nejspíše do 26. dynastie (Verhoeven 1999, 259, pozn. 35). Žádný opis Amenemhetova naučení se však nedochoval na koženém svitku, tedy ani na Louvre 4920 (Adrom 2006, IX, N° 10; Panov 2008, 103). K tomuto zjištěnému celkovému počtu nyní ovšem přistupují čtyři objevené a zde také publikované prameny nacházející se ve sbírkách pražského Národního muzea.

Naučení krále Amenemheta I. jeho synovi Senusretovi stylisticky tvoří 15 slok o různém počtu veršů (3–10), jež jsou v textu vyznačeny červeně psaným prvním veršem každé sloky a červeným bodem oddělujícím jednotlivé verše. Vzhledem k tomu, že se jedná o práce více či méně zdatných žáků písařských škol, kteří z paměti nebo podle diktátu zaznamenávali klasický egyptský text po 400–850 letech od jeho sepsání,

jsou jejich kopie plné chyb vzniklých při prepisování či přeslechnutí tehdy již archaického textu. Nejmladší známý opis Amenemhetova naučení na zmíněném berlínském papyru byl přitom pořízen dokonce až po přibližně 1300–1400 (!) letech. Hieratický text naučení, který přináší značné obtíže při čtení, překladu a výkladu, je tudíž mnohdy odlišně překládán (Volten 1945, 106–124; Helck 1969, 12–98; Faulkner 1973, 193–197; Lichtheim 1973, 136–138; Blumenthal 1984, 94–95; Lalouette 1984, 57–59; Brunner 1988, 173–177; Parkinson 1997, 206–208; Burkard 1999, 171–173; Foster 2001, 85–88; Vernus 2001, 165–169; Tobin 2003, 167–171; Quirke 2004, 127–129) a vykládán (komentáře ke zmíněným překladům; Anthes 1977, 41–54; Burkard 1977, *passim*; Blumenthal 1985, 104–115; Goedicke 1988, 3–78; Jansen-Winkel 1991, 262–264; Grimal 1995, 273–280; Obsomer 1995, 112–136). Nyní uveřejníme nový český překlad tohoto významného staroegyptského literárního díla (dosud: Lexa 1947, 136–138; Vachala 1987, 56–57; Vachala 1992, 97–99).

(1) Začátek naučení,
které sepsalo Veličenstvo král Horního a Dolního Egypta
Sehetepibre,

syn Rea, Amenemhet, Ospravedlněný,
když odkrýval pravdu

(5) svému synovi, Pánovi všehomíra.

Řekl (následující). Ty, jenž ses objevil v záři jako bůh,
poslouchej, co ti řeknu,
abys mohl kralovat zemi,
vládnout (nilským) břehům

(10) a činit přemíru dobrých skutků.

Měj se na pozor u před sloužícími, kteří se nestali ničím
a na jejichž záměry se nebere žádný ohled.

Nepřibližuj se k nim, když jsi sám.

Nevěř bratru, neznej přítele

(15) a ani si nedělej důvěrníky, (neboť) to k ničemu nevede.

I ve spánku se hlídej sám,
neboť nikdo nemá stoupence
ve dni neštěstí.

Dával jsem chudému, vychovával jsem sirotka

(20) a s nuzákem jsem jednal jako s bohatým.

(Přesto) ten, jenž jedl můj chléb, se spíkl,
ten, jemuž jsem podal ruce, vyvolal strach,
ti, kteří se oblékali do mého jemného plátna, se na mne
dívali jako na (pouhé) seno,
ti, kteří se natírali mojí myrhou, mi lili vodu pod (nohy).

(25) Mé žijící podoby, přidělené lidem,
předneste na moji (počest) žalozpěv, jaký ještě nikdo
neslyšel,

(neboť) tak velkou bitvu ještě nikdo neviděl!

Vždyť když se bojuje na bojišti, zapomene se na včerejšek,
a úspěchu se nedočká ten, jenž neví, co by vědět měl.

Obr. 3. Anonym, „Hieratická tabulka s částí Amenemhetova naučení“, 20. dynastie (zřejmě vláda Ramesse III. nebo Ramesse IV., cca 1185–1146 př. n. l.), dřevo pokryté štukem, 15,3x11,3 cm, Dér el-Medína, uloženo: Národní muzeum – Náprstkovo muzeum Asijských, afrických a amerických kultur v Praze (inv. č. P 7228). (Foto: Národní muzeum.)

Fig. 3. Hieratic writing board with a part of *The Instruction of Amenemhet*, Dynasty 20 (probably the reign of Ramesses III or Ramesses IV, c. 1185–1146 BCE), stuccoed wood, dimensions: 15,3 x 11,3 cm, from Deir el-Medina. The National Museum – Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures in Prague (P 7228). (Photo: The National Museum.)

(30) Bylo to po večeri, nastala už noc.
 Dopřál jsem si hodinu odpočinku.
 Ležel jsem unavený v posteli
 a začínal propadat spánku.
 Tu se zbraně (určené k mé) ochraně obrátily proti mně
 (35) a já byl (náhle bezmocný) jako had v poušti.

Probudil jsem se k boji a byl (zcela) při sobě.
 Zjistil jsem, že došlo k bitce stráží.
 Kdybych se rychle chopil zbraní,
 donutil bych zbabělce zalézt zpátky do díry!

(40) Avšak nikdo není v noci silný, nikdo nemůže bojovat sám.

Úspěchu nelze dosáhnout bez ochránce.

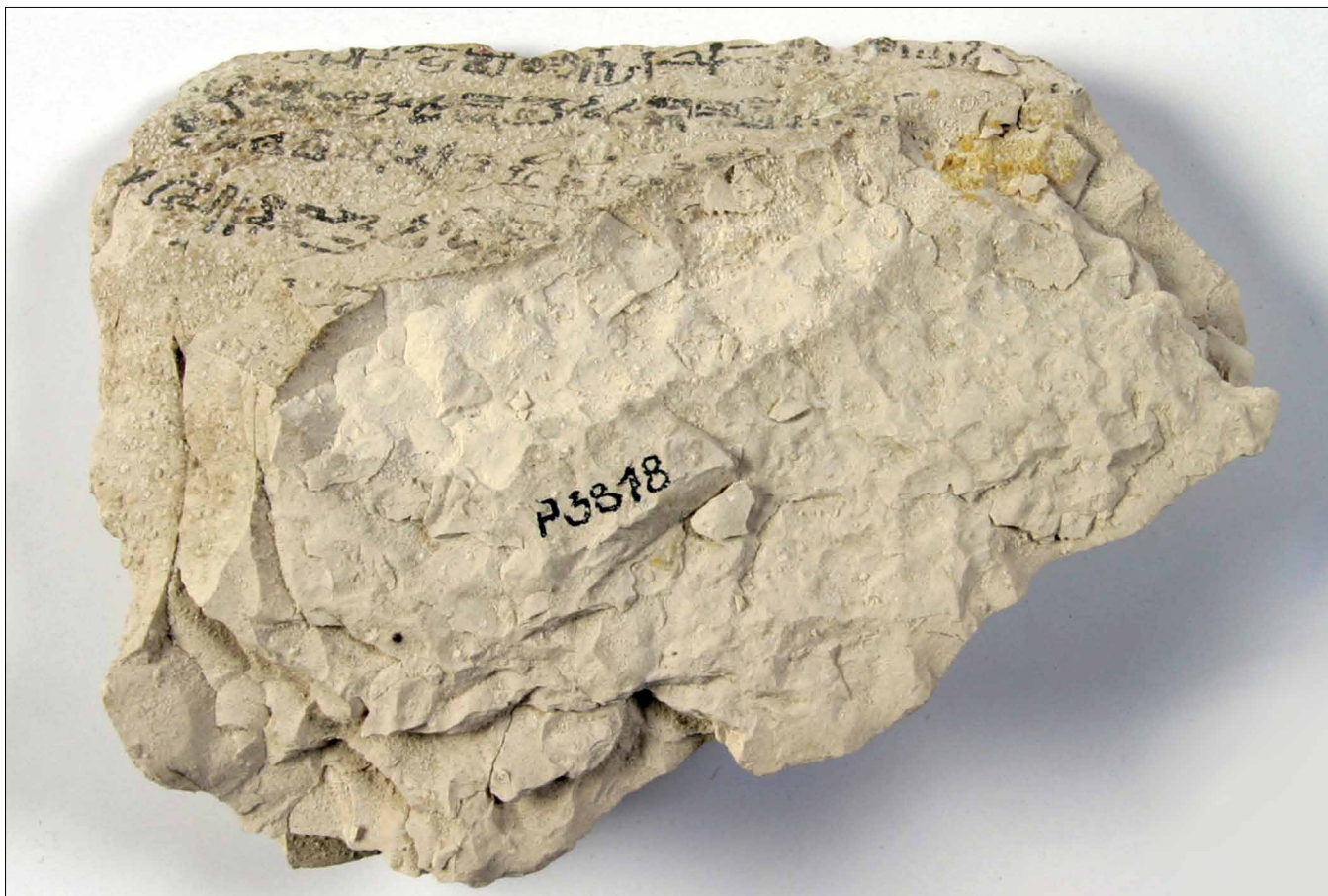
Hle, k vražednému útoku došlo, když jsem byl bez tebe,
 dříve než dvořané mohli slyšet, že jsem ti předal (vládu),
 a dříve než jsem s tebou mohl usednout (na trůn)!

Kéž bych pro tebe učinil toto rozhodnutí!

(45) Avšak nebyl jsem na to připraven a nepřemýšlel jsem o tom.

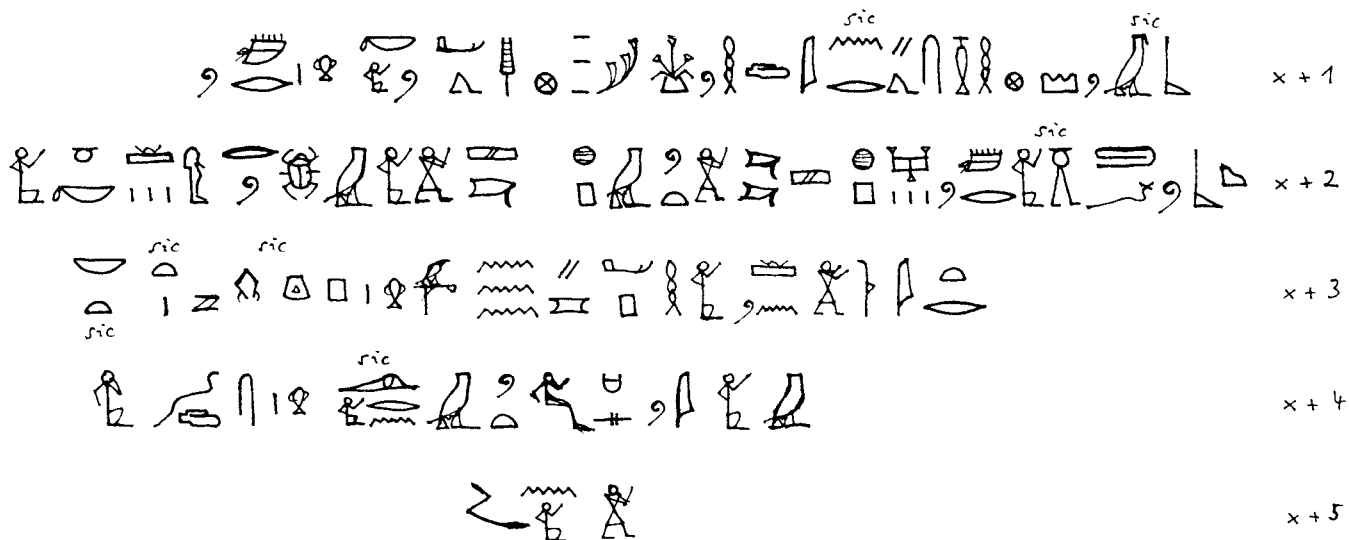
Nepředvídal jsem ani nespolehlivost služebníků.

Vytvořily někdy ženy vojenské oddíly?
 Vychovali snad někdy v paláci štváče?
 Pustili někdy vodu, aby zničila půdu?

Obr. 5. Anonym, „Hieratické ostrakon s částí Amenemhetova naučení“, 19. dynastie (cca 1292–1186 př. n. l.), vápenec, 14,5x12,6 cm, Dér el-Medína, uloženo: Národní muzeum asijských, afrických a amerických kultur v Praze (inv.č. P 3818). (Foto: Národní muzeum.)

Fig. 5. Hieratic ostrakon with a part of the Instruction of Amenemhet, Dynasty 19 (c. 1292–1186 BCE), limestone, dimensions: 14,5 x 12,6 cm, from Deir el-Medina. The National Museum – Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures in Prague (P 3818). (Photo: The National Museum.)

Obr. 6. Hieroglyfický přepis pražského ostraka P 3818. (Přepis: Břetislav Vachala.)

Fig. 6. Hieroglyphic transcription of the Prague ostrakon P 3818. (Transcription: Břetislav Vachala.)

- (85) Vstoupil jsem do Reovy bárky.
 Ujmi se (tedy) královského úřadu, který vznikl dávno
 přede mnou!
 Vyvaruj se mých chyb (?).
 Vztyč sochy bohů a postav si hrobku.
 Bojuj za moudrost a znalce,
 (90) protože rád ho budeš mít na straně svého Veličenstva,
 kéž žije, je svěží a zdrávo!

Dosud známé písemné prameny dokládající Amenemhetovo naučení nyní obohacují tři vápencová a keramická ostraka (P 3835, P 3818, P 3806) a jedna dřevěná tabulka (P 7228) nacházející se v egyptské sbírce Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, složce Národního muzea v Praze. Zmíněná ostraka a tabulku zakoupil v Egyptě Jaroslav Černý a daroval je Orientálnímu ústavu v Praze, který je 6. 1972 předal pražskému Národnímu muzeu (Onderka 2008, 292–293). Výjimku tvoří vápencové ostrakon P 3835, které daroval asi na přelomu let 1922 a 1923 prvnímú československému vyslanci v tehdejší Egyptě Cyrilu Duškovi (Macková – Navrátilová 2005, 53–55) ruský učenec Grigorij Lukjanov (Navrátilová 2001, 45–46; Navrátilová 2003, 75–76). Toto ostrakon zaujalo zakladatele české egyptologie Františka Lexu, který ho uveřejnil společně s dalšími egyptskými starožitnostmi ze sbírek Národního muzea a Karáskovy galerie, darovanými těmto institucím právě vyslancem Duškem (Lexa 1931, 12). Tato Lexova informace o ostraku společně s jeho černobílou fotografií byla později ještě jednou knižně reprodukována (Navrátilová 2003, 75).

Ostrakon P 3835 (obr. 1,2)

Materiál: vápenec.

Rozměry: 18,1x16,7 cm.

Místo nálezů: Dér el-Medína.

Popis: Ostrakon se zbytky tří řádků celkem dobře zachovaného, jen místy trochu setřelého textu psaného černou barvou zprava doleva a obsahujícího začátek Amenemhetova naučení:

řádek 1 – verše 1–2 (§ 1a: Adrom 2006, 1–2),

řádek 2 – verše 3–4 (§§ 1b–1c: Adrom 2006, 3–6),

řádek 3 – verše 5–7 (§§ 1c–1d: Adrom 2006, 5–8).

Červené body dělicí jednotlivé verše nebyly v tomto textu vyznačeny. Text bez chyb napovídá, že ho psal podle diktátu nebo opisoval či psal z paměti pokročilý žák písařské školy.

Překlad:

1: (Začátek) naučení, které sepsalo Veličenstvo král Horního a Dolního Egypta Sehetepibre, ...

2: ... (Amenem)het, Ospravedlněný, když odkrýval pravdu ...

3: ... (Pánovi všeho)míra. Řekl (následující). Ty, jenž ses objevil v záři jako bůh, poslouchej, co ti řeknu, ...

Datování: 20. dynastie (cca 1188–1078 př. n. l.).

Tabulka P 7228 (obr. 3, 4)

Materiál: dřevo pokryté štukem.

Rozměry: 15,3x11,3 cm.

Místo nálezů: Dér el-Medína.

Popis: Tabulka potřená na obou stranách silnou vrstvou světle až tmavohnědé štuky a dokonale vyhlazená. Na zevní straně jsou zbytky šesti řádků dobře čitelného textu psaného černou barvou zprava doleva a obsahujícího následující pasáže Amenemhetova naučení:

řádek x + 1 – verš 37 (§ 7b: Adrom 2006, 43),

řádek x + 2 – verš 40 (§ 7e: Adrom 2006, 46),

řádek x + 3 – verše 43–44 (§§ 8b–8c: Adrom 2006, 49–50),

řádek x + 4 – verš 47 (§ 9a: Adrom 2006, 53),

řádek x + 5 – verš 50 (§ 9d: Adrom 2006, 56),

řádek x + 6 – verš 54 (§ 10b: Adrom 2006, 61).

Červené body jako grafická dělička veršů nebyly vyznačeny. Zřejmě jde o školní cvičení žáka, jehož rukopis a text téměř bez chyb (v našem hieroglyfickém přepisu jsou vyznačeny *sic*) svědčí o jeho pokročilosti.

Překlad:

x + 1: ... (Zjistil) jsem, (že došlo k) bitce ...

x + 2: ... Avšak (nikdo není v) noci silný, nikdo nemůže bojovat sám ...

x + 3: ... (dříve než) dvořané (mohli slyšet), že jsem ti předal (vládu) a dříve než jsem s tebou mohl usednout (na trůn!) ...

x + 4: ... Vytvořily (někdy ženy) vojenské oddíly? ...

x + 5: ... (lidem) za jejich (dobré) skutky? ...

x + 6: ... stanul jsem na hranicích ...

Datování: 20. dynastie (zřejmě doba vlády Ramesse III. nebo Ramesse IV., cca 1185–1146 př. n. l.).

Ostrakon P 3818 (obr. 5, 6)

Materiál: vápenec.

Rozměry: 14,5x12,6 cm.

Místo nálezů: Dér el-Medína.

Popis: Křehké a na povrchu popraskané ostrakon se zbytky pěti řádků čitelného textu zaznamenaného černou barvou zprava doleva a obsahujícího části Amenemhetova naučení:

řádek x + 1 – verše 53–54 (§§ 10a–10b: Adrom 2006, 59–61),

řádek x + 2 – verše 54–57 (§§ 10b–10c–11a: Adrom 2006, 61–63),

řádek x + 3 – verš 58 (§ 11b: Adrom 2006, 64),

řádek x + 4 – verš 60 (§§ 11c–11d: Adrom 2006, 65–66),

řádek x + 5 – verš 62 (§ 12a: Adrom 2006, 68).

Červené body odděluující jednotlivé verše nebyly vyznačeny. Toto školní cvičení je s několika chybami.

Překlad:

x + 1: ... (do) Elefantiny a vrátil se do delty, stanul jsem na hranicích...

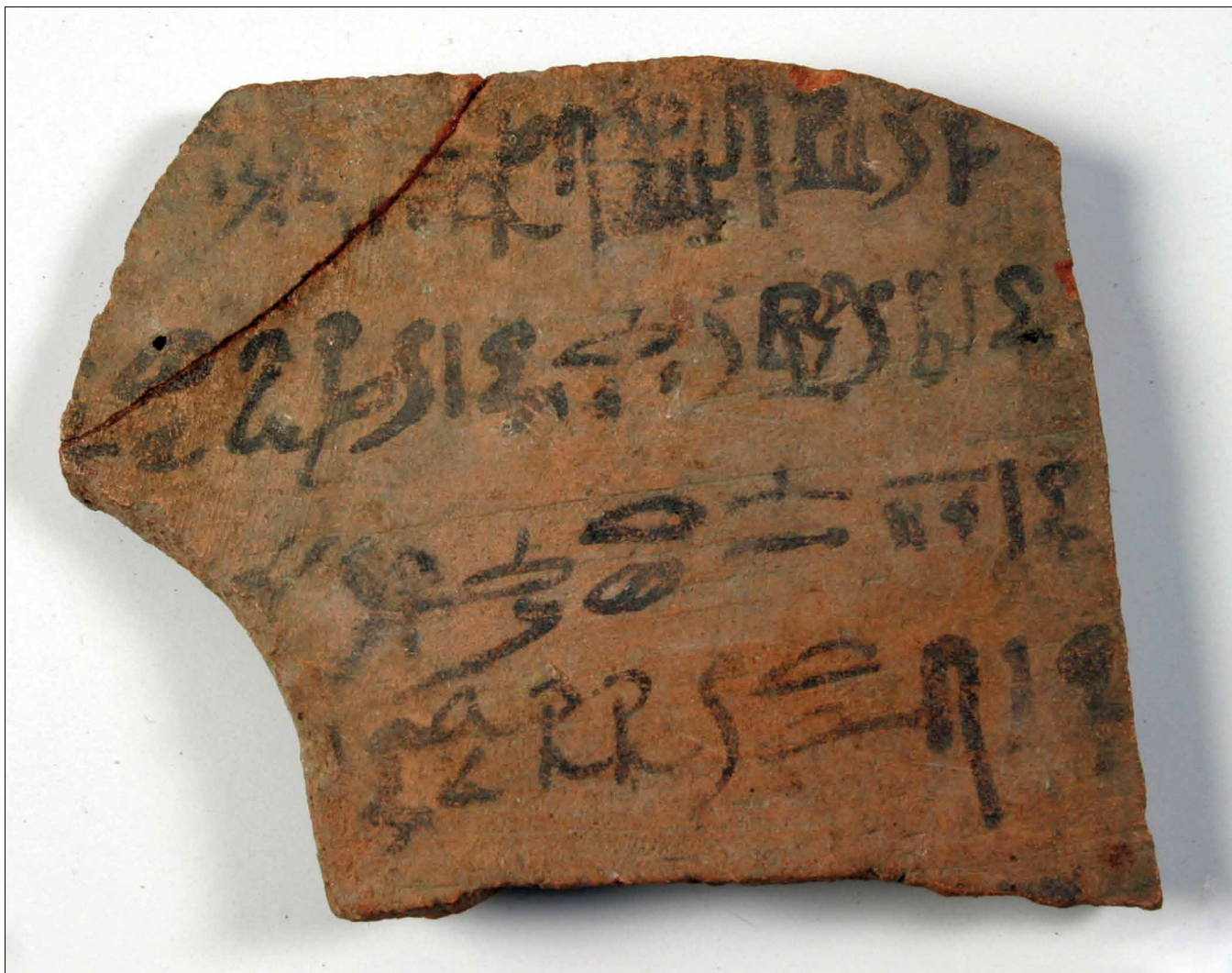
x + 2: ... vnitrozemí. Dosáhl jsem krajních hranic moci svou silou a svými schopnostmi. Já to byl, kdo ...

x + 3: ... Hapi mi prokazoval úctu na každém poli...

x + 4: ... Lidé (tu) pobývali díky tomu, co jsem vytvořil, vyprávěli si...

x + 5: ... (zkrotit) jsem lvy...

Datování: 19. dynastie (cca 1292–1186 př. n. l.).

Obr. 7. Anonym, „Hieratické ostrakon s částí Amenemhetova naučení“, 20. dynastie (zřejmě vláda Ramesse III., cca 1185–1153 př. n. l.), nahnědlá červená pálená hlína, 9,8x8 cm, Dér el-Medína, uloženo: Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur v Praze (inv. č. P 3806). (Foto: Národní muzeum.)

Fig. 7. Hieratic ostracon with a part of the Instruction of Amenemhet, Dynasty 20 (probably the reign of Ramesse III., c. 1185–1153 BCE), brownish red pottery, dimensions: 9,8x8 cm, from Deir el-Medina. The National Museum – Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures in Prague (P 3806). (Photo: The National Museum.)

Ostrakon P 3806 (obr. 7, 8)

Materiál: nahnědlá červená pálená hlína.

Rozměry: 9,8x8 cm.

Místo nálezu: Dér el-Medína.

Popis: Ostrakon – střepek nádoby (s novodobě přilepeným levým horním rohem) se zbytky čtyř řádků dobře čitelného textu psaného černou barvou zprava doleva a obsahujícího pasáže Amenemhetova naučení:

řádek x + 1 – verš 74 (§ 14a: Adrom 2006, 75),

řádek x + 2 – verš 75 (§ 14b: Adrom 2006, 76),

řádek x + 3 – verš 76 (§ 14c: Adrom 2006, 77),

řádek x + 4 – verš 77 (§ 14d+e: Adrom 2006, 78).

V krátkém textu nejsou vyznačeny červené body. V tomto školním cvičení jsou pouze dvě chyby.

Překlad:

x + 1: ... Přesto je spousta lidí ...

x + 2: ... říká ano, hlupák říká ...

x + 3: ... protože je neznalý bez ...

x + 4: ... kéž žiješ, jsi svěží a zdravý, (můj synu!) Odcházím, ...

Datování: 20. dynastie (zřejmě doba vlády Ramesse III., cca 1185–1153 př. n. l.).

Po zavraždění Amenemheta I. přešlo nástupnictví na egyptském trůnu skutečně na jeho prvorozeného syna Cheperkare Senusreta (I.), který úspěšně vládl zemi na Nilu plných 45 let (cca 1962–1917 př. n. l.). Text naučení vyvrací mnohokrát zvažovanou desetiletou spoluvládu Amenemheta a Senusreta (přehled diskuse: Lorand 2011, 1–4), pro níž dochované pra-

Obr. 8. Hieroglyfický přepis pražského ostraka P 3806. (Přepis: Břetislav Vachala.)

Fig. 8. Hieroglyphic transcription of the Prague ostrakon P 3806. (Transcription: Břetislav Vachala.)

meny neposkytují přesvědčivé důkazy (Obsomer 2001, 266). V každém případě Senusret dokázal navázat na dílo započaté jeho otcem (Berman 1985, *passim*) a dále ho rozvíjet, když posílil centrální správu státu v čele s vezírem, uskutečnil velké vodohospodářské práce ve Fajjúmu, rozvinul obchodní styky s východem a zemí Punt, zorganizoval výpravy do lomů ve Východní poušti a měděných dolů na Sinaji a dokončil kolonizaci Dolní Núbie (Lorand 2011, 14–56). Senusret proslul také jako velký stavitel, když vybudoval a rozšířil chrámy v Héliopoli, Abydu, Koptu, Karnaku, Tódu a na Elefantině (Lorand 2011, 235–322) a postavil si pyramidový komplex (nazvaný *Senusret shlíží na Obě země*) u dnešního Lištu (Arnold 1988, 17–86). Nástupcem Senusreta, který byl jako zakladatel egyptského panství v Núbii záhy zbožštěn v Buhénu, se stal jeho syn Nebukaure Amenemhet (II.) a Egypt dále prožíval období svého velkého rozkvětu ve Střední říši.

PODĚKOVÁNÍ

Můj dík opět patří paní PhDr. Evě Dittertové, ředitelce Náprstkova muzea, a panu PhDr. Pavlu Onderkovi, kurátorovi egyptské sbírky téhož muzea.

LITERATURA

- Adrom, Faried (2006): *Die Lehre des Amenemhet*. Turnhout: Brepols Publishers.
- Anthes, Rudolf (1997): Zur Echtheit der Lehre des Amenemhet. In: Assmann, Jan – Feucht, Erika – Grieshammer, Reinhard, eds., *Fragen an die altägyptische Literatur: Studien zum Gedenken an Eberhard Otto*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 41–54.
- Arnold, Dieter (1988): *The Pyramid of Senwosret I*. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Berman, Lawrence Michael (1985): *Amenemhet I*. Nепublikovaná doktorská práce (UMI 8612942). New Haven: Yale University.
- Blumenthal, Elke (1984): Die Lehre des Königs Amenemhet (Teil I). In: *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde*, 111, 85–107.
- Blumenthal, Elke (1985): Die Lehre des Königs Amenemhet (Teil II). In: *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Altertumskunde*, 112, 104–115.
- Brunner, Hellmut (1988): *Altägyptische Weisheit. Lehren für das Leben*. Zürich – München: Artemis Verlag.
- Burkard, Günter (1977): *Textkritische Untersuchungen zu altägyptischen Weisheitslehren des Alten und Mittleren Reiches*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Burkard, Günter (1999): „Als Gott erschienen spricht er“. Die Lehre des Amenemhet als postumes Vermächtnis. In: Assmann, Jan – Blumenthal, Elke, eds., *Literatur und Politik im pharaonischen und ptolemäischen Ägypten. Vorträge der Tagung zum Gedenken an Georges Posener*, 5. – 10. September 1996 in Leipzig. Le Caire: IFAO, 153–173.
- Faulkner, Raymond O. (1973): The Teaching of King Ammenemes I to His Son Sesostris. In: Simpson, William Kelly, ed., *The Literature of Ancient Egypt. An Anthology of Stories, Instructions, and Poetry*. New Haven – London: Yale University Press, 193–197.

- Foster, John L. (1981): The Conclusion to *The Testament of Ammenemes, King of Egypt*. In: *The Journal of Egyptian Archaeology*, 67, 36–47.
- Foster, John L. (2001): *Ancient Egyptian Literature. An Anthology*. Austin: University of Texas Press.
- Goedicke, Hans (1988): *Studies in „The Instructions of King Amenemhet I for his Son“*. San Antonio: Van Siclen Books.
- Griffith, Francis Llewellyn (1896): The Millingen Papyrus (teaching of Amenemhat). In: *Zeitschrift für ägyptische Sprache und Alterthumskunde*, 34, 35–51.
- Grimal, Nicolas (1995): Corégence et association au trône: L'enseignement d'Amenemhat Ier. In: *Bulletin de l'Institut français d'archéologie orientale*, 95, 273–280.
- Helck, Wolfgang (1969): *Der Text der „Lehre Amenemhets I. für seinen Sohn“*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Helck, Wolfgang (1991): Überlegungen zum Ausgang der 5. Dynastie. In: *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo*, 47 (Festschrift für Werner Kaiser), 163–168.
- Jansen-Winkeln, Karl (1991): Das Attentat auf Amenemhet I. und die erste ägyptische Koregenschaft. In: *Studien zur Altägyptischen Kultur*, 18, 241–264.
- Lalouette, Claire (1984): *Textes sacrés et textes profanes de l'ancienne Égypte. Des Pharaons et des hommes*. Paris: Gallimard.
- Lexa, František (1931): Egyptské starožitnosti ze sbírek Národního musea a Karáskovy galerie, darované zemřelým vyslancem dr. C. Duškem. In: *Pestrý týden*, 6, č. 6, 12–13.
- Lexa, František (1947): *Výbor ze starší literatury egyptské*. Praha: Šolc a Šimáček.
- Lichtheim, Miriam (1973): *Ancient Egyptian Literature. Volume I: The Old and Middle Kingdoms*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press.
- Lopez, Jesus (1963): Le Papyrus Millingen. In: *Revue d'égyptologie*, 15, 29–33, Pls. 4–8.
- Lorand, David (2011): *Arts et politique sous Sésostris Ier. Littérature, sculpture et architecture dans leur contexte historique*. Turnhout: Brepols Publishers.
- Macková, Adéla – Navrátilová, Hana (2005): Cyril Dušek a Pavla Dušková v Egyptě, první československé vyslanectví. In: *Nový Orient*, 60, č. 1, 53–55.
- Mathieu, Bernard (2003): La littérature égyptienne sous les Ramsès d'après les ostraca littéraires de Deir el-Médineh. In: Andreu, Guillemette, ed., *Deir el-Médineh et la Vallée des Rois. La vie en Égypte au temps des pharaons du Nouvel Empire*. Paris: Khéops – Musée du Louvre, 117–137.
- Navrátilová, Hana (2001): *Egypt v české kultuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. Praha: SET OUT.
- Navrátilová, Hana (2003): *Egyptian Revival in Bohemia 1850–1920. Orientalism and Egyptomania in Czech lands*. Praha: SET OUT.
- Obsomer, Claude (1995): *Sésostris Ier. Etude chronologique et historique du règne*. Bruxelles: Connaissance de l'Égypte Ancienne.
- Obsomer, Claude (2001): Senwosret I. In: Redford, Donald B., ed., *The Oxford Encyclopedia of Ancient Egypt, III*. Oxford: Oxford University Press, 266–268.
- Onderka, Pavel (2008): Jaroslav Černý and the National Museum: A Preliminary Report. In: Holoubek, Johanna – Navrátilová, Hana – Oerter, Wolf B., eds., *Egypt and Austria IV. Crossroads / Ägypten und Österreich IV. Begegnungen*. Praha: SET OUT, 283–295.
- Panov, Maxim (2008): recenze: Adrom, F., Die Lehre des Amenemhet, Turnhout 2006. In: *Göttinger Miszellen. Beiträge zur ägyptologischen Diskussion*, 219, 103–106.
- Parkinson, Richard B. (1997): *The Tale of Sinuhe and other Ancient Egyptian Poems 1940–1640 BC*. Oxford: Clarendon Press.
- Posener, Georges (1956): *Littérature et politique dans l'Égypte de la XIIe dynastie*. Paris: Librairie ancienne Honoré Champion, éditeur.
- Quirke, Stephen (2004): *Egyptian Literature 1800 BC, questions and readings*. London: Golden House Publications.
- Thériault, Carolyn A. (1993): *The Instruction of Amenemhet as Propaganda*. In: *Journal of the American Research Center In Egypt*, 30, 151–160.
- Tobin, Vincent A. (2003): The Teaching of King Amenemhet I for His Son Senwosret. In: Simpson, William Kelly, ed., *The Literature of Ancient Egypt. An Anthology of Stories, Instructions, Stelae, Autobiographies, and Poetry*. Cairo: The American University in Cairo Press.
- Vachala, Břetislav (1987): Naučení Amenemheta I. synovi. In: *Nový Orient*, 42, č. 2, 56–57.
- Vachala, Břetislav (1992): *Moudrost starého Egypta*. Praha: Knížní podnikatelský klub.
- Verhoeven, Ursula (1999): Von hieratischen Literaturwerken in der Spätzeit. In: Assmann, Jan – Blumenthal, Elke, eds., *Literatur und Politik im pharaonischen und ptolemäischen Ägypten. Vorträge der Tagung zum Gedenken an Georges Posener, 5. –10. September 1996 in Leipzig*. Le Caire: IFAO, 153–173.
- Vernus, Pascal (2001): *Sagesses de l'Égypte pharaonique*. Paris: Imprimerie nationale Éditions.
- Volten, Aksel (1945): *Zwei altägyptische politische Schriften. Die Lehre für König Merikarê (Pap. Carlsberg VI) und die Lehre des Königs Amenemhet*. København: Einar Munksgaard.
- Wildung, Dietrich (1984): *Sesostris und Amenemhet. Ägypten im Mittleren Reich*. München: Hirmer Verlag.

AUTOR

Vachala, Břetislav (27. 7. 1952, Jaroměř), český egyptolog, profesor egyptologie v Českém egyptologickém ústavu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Káhiře, v němž působí od roku 1975 dosud (s přestávkou v letech 1993–1997, kdy zastával post velvyslance České republiky v Egyptě a Súdánu). Zaměřuje se na egyptskou filologii, literaturu, dějiny a archeologii, které též přednáší na Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Publikuje epigrafické a ikonografické prameny ze 3. tisíciletí př. n. l., objevené při českých archeologických výzkumech v Abúsíru, jichž se účastní od roku 1979. Zpracovává staroegyptské památky z českých muzeí a sbírek. Věnuje se překládání a vydávání staroegyptských literárních děl. Je autorem monografií, vědeckých studií v zahraničních egyptologických periodikách, encyklopedických hesel, učebních textů, populárních článků a recenzí. Poslední vydané knihy: *Staroegyptská Kniha mrtvých* (Praha: Dokořán, 2009), *Staří Egyptané* (2. vydání, Praha: Libri, 2010), *Lékařství starých Egyptanů I: staroegyptská chirurgie, péče o ženu a dítě* (společně s Eugenem Strouhalem a Hanou Vymazalovou, Praha: Academia, 2010).

Kontakt: Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc., Český egyptologický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: bretislav.vachala@gmail.com; bretislav.vachala@ff.cuni.cz.